

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Ніна Фіалко

Холодний вітер
перемін

У звичайній сім'ї три сестри торують шлях у майбутнє. Вибір старшої зупинився на мальовничому Тернополі, де швидкими темпами будували бавовняний комбінат і заманювали дівчат перспективою не тільки гідної праці, а й наданням безкоштовного житла. Після закінчення училища молодші сестри успішно влилися в новий колектив і про краще життя не мріяли. Старша обрала іншу спеціальність і вважала, що людина створена для щастя і не повинна всю себе віддавати роботі.

Йдучи за покликом серця, допустила непоправну помилку,
яка стала чорною міткою в долі...

Холодний вітер перемін, що, як заморозки, вразили усе живе, приніс українцям розрив економічних зв'язків і занепад багатьох підприємств-гігантів. Жертвами недолугої державної політики стали тисячі людей, які залишилися без житла і роботи...

Роман насичений багатьма подіями, які старше покоління пережило, а молоде має про них знати. Героїні кохають, народжують дітей, розлучаються, шукають і знаходять сенс буття.

Твір динамічний і захоплюючий. Для широкого кола читачів.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, 46002, тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Збут: (0352) 43-00-46, (050) 338-45-20

Книга поштою: (0352) 51-97-97, (067) 350-18-70, (066) 727-17-62
mail@bohdan-books.com

м. Київ: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

Храдіжка

Идучи з роботи і побачивши метушню покупців біля магазину «Тканини», Василина зупинилася. Скупчення людей свідчило, що мають «викинути» в продаж дефіцитну тканину. Ніхто ще не знав, яку саме, але в чергу шикувалися всі, хто потребував цього товару. Подійкували, що привезли ситець і штапель — саме вони були в широкому вжитку в багатьох родинах. Василина також зайняла чергу і попередила, що мусить зайти додому по гроші, бо потрібної суми при собі не мала. Тішилася, що матиме тепер змогу пошити донечкам обнови до свят. До Польських Фільварків ніби й недалеко, але від швидкої ходи захекалась і подих перевела лише тоді, коли зайшла до помешкання.

Наталя з Галинкою сиділи за уроками біля столу і, побачивши схвильовану неньку, вибігли назустріч.

— Мамусю, за тобою сто вовків гналися? — здивовано запитала наймолодша, Галинка.

— Ой, діти, зачекайте! Мушу ще повернутися до магазину, а потім усе вам розкажу.

Василина, не роззуваючись, підійшла до шафи і засунула руку до сховку, де лежали гроші. Розмотала з тканини відкладені купюри, порахувала, і, виявивши нестачу, перелякано звела погляд на доньок.

— До нас ніхто чужий не заходив? — запитала вона і відчувала, як почало тремтіти все тіло.

— Ні-і! — в один голос відповіли доньки.

Василина безсило опустила на стілець і подумала: «Мабуть, по обновках. Невже Яків узяв?».

— А що сталося? — допитувалася Наталя, котра здогадалася, що мама недорахувалася грошей.

Діти знали, що сімейним бюджетом розпоряджалася лише вона, і без її дозволу ніхто не наважувався взяти хоч копійку. Навіть батько віддавав їй зарплату і мати виділяла йому на цигарки.

— Зайняла чергу за ситцем, а тепер мушу відмовитися від покупки, бо тих грошей, що тут залишилися, не вистачить до зарплати на харчі. Злодій якийсь жалісливий, бо міг би й усі загребти... — мовила Василина і, насупившись, стала перевдягатися.

Готуючи вечерю, думала про чоловіка. В часи тотального дефіциту товарів він також не проминав нагоди придбати якийсь одяг для дітей чи дружини, коли спекулянти приносили товари і до їхньої установи. Спочатку жінки вибирали, а потім і чоловікам пропонували, особливо Якову Івановичу, бо в нього три доньки і молода дружина. «Якщо гроші взяв він, то, напевне, на щось важливіше, ніж ситець», — думала Василина, поглядаючи на годинник. Вже й найстарша, Рита, повернулась і взялася до уроків, а чоловіка досі не було. Таке з ним частенько траплялося, тож сіли вечеряти без нього.

— Чому такі похмури? — поцікавилася Рита й подумала, що вона щось прогавила, поки займалася своїми справами.

Молодші сестри лише глянули на матір, даючи зрозуміти, що відповідь треба шукати у неї. Василина не мала наміру піднімати бучу, поки не поговорить з чоловіком. Надіялася, що це він взяв гроші й забув їй сказати. Досі подібного не траплялося, тому з нетерпінням чекала його.

Стрілки годинника наближалися до півночі, коли з гуркотом відчинилися вхідні двері й на порозі постав п'яний Яків. Довго вовтузився біля порога, намагаючись скинути взуття та верхній одяг, а потім брутально вилаявся:

— У мене жінка є чи нема, мати твою...?

У таких випадках діти швиденько зникали у своїй кімнаті, а Василина, не сперечаючись, намагалася вкласти його до ліжка. Сьогодні, розтривожена виявленою пропажею, вийшла назустріч і пильно розглядала його, надію-

чись побачити якийсь пакунок. Яків повернувся з порожніми руками, і це нашттовхнуло її на думку, що він напився за гроші з сімейного бюджету. Прикро стало, що чоловік на догоду власним забаганкам знехтував родиною. Злість, яка накопичувалася весь вечір, виплеснулася на язиці:

— Як ти міг пропити гроші, які ми відкладали на обновки дітям?! Совісті в тебе нема... — не встигла домовити, бо міцний чоловіків кулак затулив їй рота.

Кров бризнула з носа і вона, прикривши його рукою, сповзла на підлогу. Удар був настільки сильним, що жінка втратила рівновагу. Перелякані доньки, щоб не потрапити під гарячу руку батька, перелякано дивились і не сміли поворухнутися. Лише Галинка, трохи оговтавшись, підійшла до матері й притулилася. Хотіла пожаліти її, але не знала як.

— Як ти могла подумати про таке! — Яків тряс кулаком над головою дружини. — Стільки років живемо разом, а ти досі не вивчила мене. І ви також повірили, що я можу відібрати від вас хліб? Клянуся життям, що я ніколи так не вчинив би!

Яків виправдовувався перед дітьми й дружиною, винувато схиливши голову. Доньки ще ніколи не бачили батька розчуленим, а сьогодні вперше їм стало шкода його, жаль маму і злість на того, хто наважився переполовинити сімейні заощадження. Якщо не батьки, тоді хто? Сестри з недовірою дивилися одна на одну й чекали, що котрась визнає провину...

Яків і Василина

...Війна у віддаленому селі Сумської області не залишила руїн чи спалених хат. Вона поселила у кожную хату вічний сум за втратою найрідніших людей. Хтось загинув на далеких фронтах, інші — в партизанському загоні, який діяв на території краю. А коли настав

переломний момент і війна покотилася на Захід, виявилося, що в селі залишилося дуже мало чоловіків. Кажуть, що природа сама регулює чисельність всього живого на Землі. Можна надіятися на вищі сили, але незаміжні жінки не звикли чекати милості від природи і почали масово виїжджати з села. Навіть закон, який забороняв видачу колгоспникам паспортів, не зміг протистояти цьому виклику. Дівчата просили дозволу на виїзд і обіцяли повернутися з чоловіком, а керівництво села не змогло встояти перед такою спокусою. Робочих рук всюди не вистачало, то ж і воно надіялося, що все так не буде.

Яків Смолярчук навідався до села провідати родину аж через кілька років по війні. Його батько не дожив до Перемоги, а старенька мати втратила надію побачити сина живим. Якова забрали в армію задовго до війни. Згодом він закінчив військово училище й був скерований служити на румунський кордон. Перед війною встиг одружитися і стати батьком. Щастя недовго тривало... Військова частина, в якій він служив, після першого удару німецької авіації швидкими темпами відступала на Схід, залишивши жінок і дітей напризволяще. Чи встигли їх евакуювати, Яків так і не дізнався. Війна розвіяла по фронтах побратимів, з якими служив, а після війни не знайшов відомостей про долю тих, кого вони залишили. Жодної позитивної відповіді на запит про долю дружини та сина не отримав. Важко було змиритися з втратою найрідніших людей, але життя тривало і мусив прийняти невідворотність того, що сталося. Під кінець сорокових років мав можливість звільнитися у запас, але не знав, чим зможе зайнятися у цивільному житті. Попросив призначення ближче до румунського кордону. Жевріла надія, що дружина могла вціліти, вийти заміж вдруге, змінити прізвище і тому пошуковці не можуть натрапити на її слід. Не збирався звинувачувати її в чомусь. Просто хотів переконатися, що вона жива...

Призначення отримав в одну з військових частин Кам'янець-Подільського. Перед від'їздом взяв відпустку

і приїхав провідати матір. Вона була неграмотна, листів сама не писала, тому він рідко писав їй і знав про родину дуже мало.

Серце завмирало, коли ступив на свою вулицю і не впізнавав колишніх дворів. Дерева стали високими, тини похилились, а під солом'яними дахами хатинки так вросли в землю, що ледь проглядалися за чагарниками. Осінь вже встигла позолотити верхівки дерев, але на вигоні ще паслося невелике стадо корів. Підійшовши ближче, побачив дідуся, котрий приклав руку до чола і намагався впізнати прибульця.

— Здрастуйте, дідусю! — привітався Яків.

— Здрастуй, здрастуй! А ти чий будеш, служивий? — поцікавився старий, бо не часто гості навідувалися до їхнього села.

— Смолярчуків я, — сказав голосніше Яків, побачивши, що пастух руку ще й до вуха прикладає.

— Яків, напевне, — зрадив старий. — Жаль, не дочекався Іван сина з війни. Два роки тому переставився, а Килина вже й перестала тебе виглядати.

— От і поспішаю її потішити. Бувайте здорові, дідусю!

Ще здаля побачив на грядках біля батьківської хати згорблену жінку. Біленька хустина, зав'язана на підборідді, закривала обличчя не тільки від сонця, а й від людей. Не встиг відчинити похилу хвіртку, як із-за причілка хати вигулькнула дівчина з мішком на плечах. Побачивши військову людину, вона поклала ношу і зникла за хатою. «Невже я такий страшний, що мене жінки жахаються», — подумав Яків, посміхаючись.

Дівчина, мабуть, крикнула жінці, бо та враз розігнулась і спрямувала погляд на подвір'я. Потім повільно опустилася на землю. Син щодуху кинувся до матері, боявся, щоб нічого лихого не сталося. Вони одночасно схилилися над непритомною, він і сусідка Василина, яка допомагала старенькій знести вирощені буряки з городу до льоху.

Мудреці кажуть, що кожному Бог посилає тих людей, які їм потрібні саме на якомусь вирішальному етапі життя. Так здалось і Якову, коли вперше побачив Василину. У нього не було часу на тривале залицяння, але молодша на п'ятнадцять літ сільська красуня відразу впала йому в око і до вечора він уже знав, що без неї звідси не поїде.

Помившись і причепурившись з дороги, заглянув до крихітного дзеркальця, вмурованого в стіну і запитав матір:

— Як вам здається, я дуже старий?

Килина, милуючись сином, всміхнулась і підбадьорила:

— На все село кращого чоловіка не знайдеш. Ти найкращий, бо ти мій син. Щастя б тобі Бог трохи більше відміряв, аби швидше загоїлася рана через втрату сім'ї. Бог милостивий і ти ще зустрінеш добру жінку.

— Забувати важко, але жити треба. Мамо, наша сусідка дуже молода, чи захоче вийти заміж за такого старого, як я? Як ви думаєте? — запитав і чекав ніби присуду.

— Вийде, а чого б не вийти, коли в селі пари для неї нема, — впевнено сказала мати. — Кожна жінка хоче пригорнутися до чоловіка, народити та виховати діток, тож і вона про таке мріє. Трішки ніжності, ласкавих слів і дівоче серце відповість взаємністю.

— У мене часу обмаль. Поправлю вам тин, нарубаю дров і мушу їхати за призначенням, а звідси не близько, — поділився міркуванням Яків. — Колись був звичай спочатку батькам домовлятися про заручини, а згодом його ніби скасували. То як тепер відбувається сватання?

— Народні звичаї жодна влада не може скасувати. Хочеш, щоб я побалакала про твої наміри з батьком Василянки?

— То її Василюю звать? — всміхнувся син. — Якщо ваша ласка, то постарайтеся для мене і допоможіть схилити її на мій бік. Впала дівчина мені в око, то навіщо шукати пару деінде, якщо вона поруч.

— Якщо погодиться, то ліпшої жінки тобі годі бажати. Вона не тільки вродлива, а й роботяща. Кращої дівчини

в селі нема, — розхвалювала мати й розпалювала його інтерес.

Молодий організм після війни набирався сил і Яків зауважив, як його погляд не раз прикипав до жінок. На фронті всяке траплялося, а тепер вести безпорадне інтимне життя не випадало, хоч жінок не бракувало. Мав твердий намір створити нормальну сім'ю, і Василина, при згоді вийти за нього заміж, може розтопити кригу в його серці, допомогти йому зменшити смуток за втратою рідних людей. Найбільшим сенсом подружнього життя для нього були діти, багато дітей. Він ріс одинаком і дуже заздрив сусідським багатодітним сім'ям, в яких завжди на подвір'ї було гамірно і весело. Часто уявляв сина, якого на руках тримав лише кілька разів. Рахував йому роки, посилав до школи і часто уві сні гладив по голівці...

— То що, мамо, підете до дядька Кирила на розвідку? — повернувся від думок у реальне життя.

— Як скажеш, але пообіцяй, що не ображатимеш дівчину, бо вона мені як рідна, — попередила мати. — Не хотіла б мати сусідів ворогами.

— Мамо, я за дружину хочу її взяти, а не воювати з ними, — лагідно сказав Яків, обіймаючи стареньку.

— Синку, в селі свої закони і люди їх дотримуються. Якщо ви не розпишетесь в сільраді, вона з тобою не поїде. Батьки їй не дозволять, та й сама не захоче стати покриткою.

— Я й не збирався зваблювати її з цікавості, — виправдовувався син. — Через кілька днів мушу їхати на нове місце роботи за призначенням і мені потрібна офіційна дружина.

— Гаразд. Почекай до вечора, — мовила мати й стала готуватися до такої важливої для них обох розмови.

Принесла з комірчини буханець хліба, зав'язала його в новеньку ситцеву хустину і поклала на стіл. За сільським звичаєм жодні домовленості про шлюб не обходяться без хліба. Про це люди знали краще за «Отче наш...» і дотримувались їх.

Щоб не гаяти часу, Яків вийшов на подвір'я і почав копати яму для нового стовпця, котрий триматиме хвіртку. З сусіднього двору вигулькнула Василина зі слоїком молока і направилася до нього. Одягнений у старенькі батькові штани він засоромився свого вигляду, бо хотів сподобатися дівчині.

— Здрастуйте! Мама веліли молока передати... Мабуть, давно не пили? — сором'язливо опутивши очі, запитала дівчина.

— Якби ти зі своєї волі захотіла мене пригостити, то я при тобі випив би все молоко, а мамине неси до хати, — розчаровано мовив Яків й продовжив вкопувати стовпчик. У думці зауважив: «От солдафон! Не міг ніжніше відповісти?».

— Дозвольте, я потримаю стовпчик, бо самому незручно ставити.

Василина не стала чекати його згоди. Поклала слоїк з молоком на лавку біля воріт і вхопилася за стовпчик. Погляди їх зустрілися... Якусь мить вони, мов заворожені, розглядали один одного, а серця несамовито швидко билися в унісон, вистукуючи досі незнану мелодію, яка збуджувала кров.

— Ви надовго приїхали? — першою оговталася Василина.

— Я такий старий, що ти мене на «ви» називаєш?

— Та ні, але коли ви парубкували, то я ще під столом пішки ходила, — засміялася Василина. — Як скажете, так і буду називати.

«Чи завжди така покірна, чи лише сьогодні? — майнула думка. — А якщо не чекати на згоду батьків, а самому порішати свої проблеми? Хіба я не офіцер?»

— Ти самостійна дівчина чи без маминого дозволу рішень ніяких не приймаєш? — лукаво запитав Яків і не спускав з неї погляду. Дівчина йому подобалася дедалі більше.

— Залежно які...

— Виходь за мене заміж, — не роздумуючи запропонував він і побачив, як зашарілося обличчя дівчини.

— Так ви ж одружені! Тітка казала, що і діти у вас є.

— Був, і син був... Все було, а зараз нічого нема. Якщо не вийдеш за мене, то, може, і не буде ніколи... — розгублено відповів Яків, кинув лопату, дістав з кишені пачку з цигарками і закурив.

— Вибач...те! Я не хотіла зробити тобі боляче, але мені треба про це знати.

— Мудро думаєш, бо перед тим, як запропонувати тобі руку й серце, мав би спочатку розповісти про себе сам. У мене дуже мало часу, тому я поспішаю, і це виглядає безглуздо. Моя родина пропала безвісти на початку війни і пошуки не дали жодного позитивного результату. Днями я отримав скерування до Кам'янець-Подільського і після короткої відпустки поїду туди.

— Це далеко? — поцікавилася Василина.

— Всю Україну доведеться переїхати. Якщо ти наважишся прийняти мою пропозицію, то поїдемо туди разом, як сім'я. Не поспішай із відповіддю. Йди додому, подумай, порадься з батьками і завтра зайдеш по слоїк... За молоко дякую, — за звичкою чітко розпорядився Яків.

Він не звик до пустопорожніх балачок, які ні до чого не зобов'язували. Час був такий, а перебудуватися ще не було часу, та й не мав такої можливості... Мати спостерігала з вікна за розмовою молодих і дуже хвилювалася за сина. Коли Василюк повернулася на своє подвір'я, вона підійшла до хвіртки й поклала руки на стовпчик.

— Хочете упевнитися, чи довго простоїть? — всміхнувся Яків.

— На моє життя вистачить. Хочу довідатися: чи йти до Кирила з хлібом сьогодні, чи почекаати.

— Почекаємо... до завтра. Не хочеться офіцерові Червоної армії гарбуза отримати, — відповів син. — Кажіть, чим я ще можу вам допомогти в господарстві.

Сонце хилилося до заходу. Сусідське подвір'я трохи віддалене від Килининого і через кущі, з яких ще не облетіло листя, вона не могла розгледіти, що там відбувалося. Прислухалася до розмов, але там було тихо, ніби все вимерло.

Насправді, принесена Василюю новина вибила батьків зі звичної колії й вони весь вечір обговорювали її. Тішилися, що доньку кличуть заміж, але насторожувала чоловікова поспішність і далека дорога. Кирило з дружиною планували прийняти зятя додому і свій вік доживати біля молодих.

— Може, ще трапиться хлопець тут... — промимрила мати. Вона боялася відпустити від себе дитину, але й остерігалася перечити, щоб потім та не нарікала на неї.

— І який же! Данька Пелехатий підросте! Так он дівок скільки в кожній хаті на моє місце підростає! — обурилася Василина.

— Я не проти Якова, — обізвався Кирило. — Батько його був доброю людиною, а яблуко від яблуньки далеко не падає. Хоч будемо знати в які руки тебе віддаємо. Багато дівчат зі села подалися шукати щастя, але щось ніхто не хвалиться успіхами. Якщо він тобі до вподоби, то ми не станемо на заваді, — сказав, мов відрізає. — Йдіть поратися, бо вже сонце заходить, а корова досі не здоєна.

Василина побігла б уже до Якова і сказала б йому про своє рішення, але остерігалась, аби в нього не склалася думка про неї, як про легковажну дівчину. Шкода, що часу обмаль, а він поставив її в рамки, де не можна проявити характер, довести, що не така вона вже й проста, як йому, може, здається. Серце підказувало, що відмовитися від його пропозиції вона не зможе, навіть якщо батьки перечитимуть. Мріяла вирватися з колгоспу, як це зробили старші дівчата з її села, і кращого шансу може й не трапитися.

Поки Яків томився в очікуванні відповіді, Василина думками була вже в дорозі, де її чекають нові випробування і шлюб, про який вона мріяла. Бабуня колись розповідала, що кожна людина народжена для щастя і воно знайде її навіть на печі. Дав би Бог, щоб Яків виявився тим, що призначений їй долею.

Кілька насичених подіями днів пролетіли, мов один день. Ще вчора Яків і Василина були сусідами, а сьогодні

вже подружжя. Їхні молоді серця, сповнені радості й надії, не могли зрозуміти батьків, які плакали, випроводжаючи їх у дорогу. Залишилися позаду напутні слова земляків і голови сільської ради, який не приховував розчарування, що не зумів переконати Якова звільнитися зі служби і поселитися в селі.

— Мамо, їдьте з нами, — запропонував син, коли гості розійшлися. — Щойно ми влаштуємося, відразу напишемо вам нашу адресу. Побачите, як живуть люди в місті, побачите онуків.

— Ні, сину. В мене вже є місце на цвинтарі біля твого батька, він чекає мене. Я рада, що хоч перед смертю тебе побачила. Тепер зі сватами якимось раду собі даватимемо, — мовила ненька й подивилася на Кирила. Той ствердно кивнув головою.

Цілою вулицею проводжали до машини, яку голова колгоспу виділив, щоби подружжя вчасно потрапило до Конотопа. Через нього з Москви прямували поїзди у напрямку Проскурова, а вже звідти до центру Поділля — Кам'янця-Подільського.

Василина не переставала дивуватися побаченому. Все для неї було новим і незвичним. Розслабилася лише тоді, коли зайшли в купе, де крім них їхали ще двоє молодих офіцерів. Вона ще не розумілася на військових відзнаках, найкращим показником доблесті вважала наявність орденів та медалей на грудях.

— А в тебе є нагороди? — запитала чоловіка, коли вони сиділи за столиком навпроти одне одного.

— А це тобі ні про що не говорить? — Яків пощупав орденську планку на грудях.

Василина засоромилася й опустила очі.

— Вибач. Я дурна і не здогадалася...

— Нічого, скоро всьому навчишся, — він взяв її руки в свої й притулився губами.

Довгенько розглядав її обличчя, окреслив пальцем брови і мовив:

— Твої брови подібні на чайку в польоті. Гарну жінку мені Бог послав!

Яків бачив, як сусіди по купе хтиво поглядали на його дружину і пишався, що саме йому належить ця жінка. Струнка, мов берізка, з тоненькою талією і великими карими очима, вона могла стати окрасою при найдостойнішому чоловікові. Пишну чорну косу Васирина закладала на потилиці у тугий вузол і це робило її дорослішою, ніж була насправді. Проста сільська жінка не розбиралася в моді, а Яків розцінив це як бажання навмисне виглядати біля нього старшою.

Довга, здавалося нескінченна, дорога привела в ніч, а потім розпочався новий день, повний невідомості. До місця призначення довелося добиратися попутнім транспортом, а до військової частини потрапили під вечір, коли там залишилися лише чергові. Один з них відвів подружжя до окремої кімнати, де стояли два металевих ліжка і невеличкий столик.

— Розташуйтеся, товаришу підполковник! Незабаром принесу вам кип'яточку, — відрапортував військовий і зачинив за собою двері.

— А що ти тут будеш робити? — обережно запитала Васирина.

— Служити, що ж іще! — всміхнувся Яків. — Не хвилюйся, завтра про все довідаємося.

Кілька наступних тижнів минули в клопотах по облаштуванню орендованого житла в Старому місті, виробленню паспорта для Васирина. Все тут було для неї незвичним. Якова призначили замісником начальника штабу і він з головою поринув у роботу. Додому приходив пізно, часто невдоволений, що справи йдуть не так гладко, як би йому хотілося.

Василина переживала певні труднощі. Закінчила в селі семирічку, звикла розмовляти українською мовою, хоч ввчала й російську. Тут у місті можна було почути різні мови на всі лади: польську, вірменську, єврейську й, безперечно,

спільну мову для Радянського Союзу. Люди розуміли одне одного, а вона майже нічого. Коли пожалілася чоловікові на свою проблему, той відповів, російською звісно:

— Мине десять років і всі вони розмовлятимуть російською, тому ліпше вивчай досконало її. До речі, я тобі підшукав роботу.

— Як добре! Я вже змучилася сидіти без діла, — Василина повисла на шиї чоловіка і розцілувала його. — Мені здається, що я вагітна... — прошепотіла на вухо.

— Чому так тихо говориш? Треба голосно кричати, що у нас з'явиться малюк. Робота тимчасово почекає, бо ти тепер мусиш берегтися. А щоб не нудьгувала, запишися до вечірньої школи, — запропонував чоловік, вхопив її на руки й закружляв по невеличкій кімнатці.

— Навіщо мені школа, я хочу працювати, — невпевнено заперечила Василина, хоч наперед знала, що буде так, як скаже чоловік.

— Щоб отримати кращу роботу, тобі треба покращити знання, — спокійно переконував Яків. Він не хотів, щоб його дружина виконувала брудну низькооплачувану роботу.

— У мене похвальна грамота зі школи, але якщо ти наполягаєш, то запишуся... — невдоволено мовила дружина.

Поважаючи вік чоловіка і його посаду, Василина не могла побороти в собі страху. Він не підвищував при розмові голосу, але інтонація свідчила, що сперечатися не варто. Жінка покладалася на його життєвий досвід і вірила, що він робитиме все для блага родини. До всього, що діялося в хаті, він порад не давав. Справно приносив зарплату і не запитував, на що вона її витрачає. В кімнаті завжди було прибрано, а на теплій плиті чекала свіжа вечеря. Василина багато чому дивувалася, особливо польській плиті, яку місцеві називали «платом», а згодом переконалася, що це зручно. В сільській родині, де виростала Василина, ніколи не було багато грошей. У колгоспі розраховувалися зерном, яке було платнею за вироблені трудовні. Живі гроші мав лише батько, який отримував їх від заготівельника за зданого державі бичка чи

зібрані ягоди. Ті кошти витрачали дуже економно і тільки на необхідне. Тож у Васиlines ця риса передалася від батьків і вона навіть завела зошит, куди записувала витрати. Тішилась, коли їй вдавалося зекономити і відкласти хоч кілька рублів.

Вечірня школа стала для Васиlines віконцем в інший світ. Познайомилася з місцевими, дізналася про тутешні звичаї та традиції. Більшість учнів вечірньої школи були приїжджі, тож, аби вони краще і швидше вписались у життя краю, учителька історії ледь не щонеділі проводила з ними екскурсії по місту. Почали зі Старої фортеці. Почувши, що в одній із веж тричі був ув'язнений український народний герой, ватажок селянського руху Устим Кармалюк, про якого вона знала ще зі школи, Васиlines настільки це вразило, що вона до наступних екскурсій по історичних місцях залучила й Якова.

— Якщо ми збираємося тут жити, то мусимо знати краще місцевий люд, хто вони і чим дихають. Виявляється, що тут миряться між собою народи семи національностей, — ділилася вона новими враженнями.

— Не перебільшуй. Колись, може, й жили, а тепер це один народ, радянський, — переконливо відповів чоловік. — Щоб не казала, що я невдячний, то ось маєш квитки на трофейний фільм «Дівчина моєї мрії» в кінотеатр «Родина». Надіюсь, що догодив тобі?

— Ой, любий, я ще перебуваю під враженням фільму «Дама з камеліями». Ти у мене найкращий! — Васиlines пригорнулася до коханого і вважала себе найщасливішою жінкою.

Яків

Колектив, до якого потрапив Яків, складався переважно з прикомандированих чоловіків і місцевих жінок, які займали в частині нижчі посади. В санітарній

частині й харчоблоці працювали переважно жінки — молоді, вродливі й здебільшого незаміжні. Війна багатьом скалічила долі, залишила дітей сиротами, які вже втратили надію дочекатися батька. Недолюблена жінка ніколи не відмовляється вірити, що доля ще подарує їй шанс, якщо не вийти повторно заміж, то хоч знайти любчика для душі. У військових строях при зірках на погонах чоловіки серйозні при вирішенні службових справ, а при зустрічі з вродливою жінкою в їхніх очах спалахують хтиві іскорки швидше, ніж у тих, що живуть серед цивільних. Їхні молоді роки минули в польових умовах, де лише зрідка траплялася можливість переспати з жінкою.

Після роботи вони часто збиралися за чаркою і підживлювали судження декотрих товаришів по службі, що настав час надолужити упущене. Яків, маючи молоду дружину, не мав права навіть думати про утіхи на стороні, але від чарки не відмовлявся. Коли вже набридло ділитися спогадами про військові подвиги, розмова чоловіків плавно переходила на жінок. Тоді Яків дякував за гостину і поспішав додому. Знав, що Василинка прислухається до кожного звуку з вулиці, чекаючи його. Не міг зраджувати їй і примушувати плакати, коли вона виношує їхнього первістка.

Коли дружина відвідувала вечірню школу, в сім'ї змінювався розпорядок дня. Тепер Яків довгими вечорами поглядав на годинник і чекав, коли ж нарешті зможе зустріти її після уроків. А коли настали холоди, в нього все менше виникало бажання залишати теплу оселю і, перемагаючи вітер чи дощ, тупцювати перед школою. Якимось відверто сказав дружині:

— Вибач, але мені треба відпочити, а не стовбичити на дорозі. Тут недалеко, можеш і сама прийти.

— Можу, але коли слизько, мусиш мене темною вулицею провести, — проковтнула образу, а потім погодилася, бо ж не всіх жінок з її класу зустрічають чоловіки.

Спокійний плин життя на роботі та смачні страви молоді дружини проявилися і на зовнішньому вигляді Якова.

Кістлявість поступово запливла жирком, обличчя округлилось, а подзьобані сріблом скроні додавали чоловікові особливого шарму. Його русяве цупке волосся влягалось в елегантну зачіску. Чим більше Яків противився і не піддавався на вмовляння товаришів залишатися після роботи, тим наполегливішими ставали співробітниці. Не одна поклала на нього око й тепер змагалися між собою, кому першому вдасться затягнути його до свого ліжка.

Грудень ознаменований кількома релігійними святами. Почалося зі вшанування Пресвятої Діви Марії. Яків виріс у селі, де не було церкви, і про Бога мати згадувала лише у великі свята. Навіть колядувати в дитинстві ходив з дітьми, але це відбувалося радше з якогось інтересу, а не зі щирої віри. Підсвідомо розумів, що Всесвітом керують Вищі сили, але ніколи не вникав у значення тих, чи інших свят. В частині сформувався колектив, який шукав найменшого приводу зібратися й святкувати. Завідувачка їдальнею Марія обіцяла особисто повести Якова на площу Польський ринок і показати йому комплекс кафедрального костелу Петра і Павла, на якому красується Мадонна. Вмовляли всім відділом залишитися на вечірку, яку вона влаштувала з нагоди цього свята.

«Чому б і ні? Поки Василина в школі, я можу затриматися на кілька годин з товаришами», — відмахувався в думках від сумнівів Яків і погодився... Згодом сумніви не докучали, бо не лише він так чинить.

Василина поверталася в темну хату, бо чоловік уже спав, або робив вигляд, що спить. Вона тихенько вечеряла, щоб не гримати посудом, і вкладалася біля нього. Вранці він вибачався, що не дочекався її, й поспішав на службу.

Через кілька днів були Катерини, Андрія, Миколая та Ганни... Не робота, а суцільне свято з тривким похміллям. Зустріч Нового року відзначали сім'ями в їдальні. Василина з цієї нагоди пошила нову сукню, але те, що вона побачила на інших жінках, дуже вразило її.

— Звідки у них такі дорогі наряди, коли в магазинах нічого подібного не продають? — здивовано запитала чоловіка. Вона почувалася Попелюшкою, що випадково потрапила на місцевий бал.

— Трофеї. Чого чоловік заради коханої не зробить! Хто визволяв міста в Європі, той тягнув додому, що міг. Одяг легкий і його можна було багато у валізи напхати, — пояснив Яків.

— І ти цим займався?

— Я не мав для кого старатися, бо від дружини не отримав жодного листа і був не впевнений, що вона жива. Тебе це засмутило?

— Не так, аж дуже, але я у своєму ситцевому платті почувалася незручно, — зізналася Василина.

— Зате ти вільна від прокльонів, які навздогін посилали нашим військовим пограбовані люди. Скоро країна оговтається від війни і ми також розбагатіємо, будь певна і не зважай на такі дрібниці. На Польських Фільварках почали спорудження будинку для військових, і ми там скоро отримуємо квартиру. Можеш уже піти й подивитись, як просувається будівництво.

Втішена такою новиною Василина заспокоїлась і зайнялась приготуванням до Різдвяних свят. Під час канікул чоловік вчасно приходив додому, а на Різдво їх уперше запросили у гості до родини Пальчевських. Марія та її чоловік Михайло, підполковник, родом із Київської області шукали друзів, з якими мали намір підтримувати тісніші зв'язки. Марія виховувала двох малолітніх дітей і до праці не поспішала. Жінкам військових у ті роки дозволяли не працювати, при тому, що всі цивільні мусили виконувати якусь роботу, щоб їх не зарахували до дармоїдів. Марія на новорічному вечорі вподобала Василю й захотіла подружитися з нею. Згодом відбулася гостина у Смолярчуків і між двома родинами зав'язалася багаторічна дружба. Жінки подружилися між собою і часто зустрічалися просто

погомоніти, поки чоловіки протирали штани на казенних стільцях. Життя налагоджувалося...

Василина

... Відшуміло, відпливло з водами Смотрича кілька років. Будівельники зносили зруйновані війною будови й на тому місці зводили нові. Так звані «хрущовки» також вважалися новітніми, бо давали змогу швидкими темпами забезпечувати мешканців окремим житлом. Окреслилося Нове місто з усіма перевагами, якими були обмежені родини військових, котрі отримали житло в районі Польських Фільварків.

Родина Смолярчуків поселилася в новобудові, коли старшій донечці виповнився рік. Не багато вдалося Василині заощадити грошей, але вистачило на меблі першої необхідності. Жінка розуміла, що однієї чоловікової платні не вистачить, тому намагалися влаштувати дитину в ясла. Місто наповнювалося людьми швидше, ніж будували дитячі заклади, і це стало великою проблемою. Поки Василина добивалася місця, відчула, що знову вагітна. Ім'я першій донечці вибрав Яків. Василині не подобалися ні Рита, ні Маргарита, але чоловік приніс метрику з цим ім'ям і сперечатися вже не було сенсу. Так звали його першу дружину, і Василина не хотіла, щоб вона стояла тінню між ними. Після народження наступних двох доньок, Яків не проявив жодної активності в підборі імен і дозволив дружині називати їх на власний розсуд. Так родина поповнилася ще Наталею, а невдовзі й Галинкою.

Клопоти з дітьми, постійні хвороби, як не в однієї, то у всіх разом, притупили в ній пильність за чоловіком, який також мав би дбати за чистоту подружніх стосунків. Яків усе частіше вишукував привід затриматися на роботі. Часто зловживав спиртним і, борони, Боже, зачепити його тоді, коли приходив чи привозили його з роботи. Запах

чужих парфумів і безліч світлих волосин на одязі свідчили, що господар давно вже переступив межу, де починається подружня зрада. Василина іноді скаржилася сусідці Марії, але та нічим не могла їй зарадити. Якось при розмові поцікавилася:

— Знаєш, як називають Якова товариші по службі?

— І як же? — здивовано всміхнулася Василина. — Я гадала, що прізвиська лише в дитинстві чіпляють до людей.

— Когут!

Василина вже знала, що місцеві так півня називають. Не дарма ж, напевне, дорослому чоловікові таке прізвисько дали. В душі кипіла злість і на Марію, бо могла б і не говорити їй цього.

— Може, ще скажеш, скільки курок у його курнику?

— Кажуть, що він безвідмовний, але найчастіше затримується у кабінеті завідувачки їдальнею.

— Це ота білявка з круглими, мов гарбуз, сідницями і високою зачіскою? — спаленіла Василина. — Я здогадувалася, але щойно починаю про неї говорити, він затикає мені рота.

Яків часто приносив додому дефіцитні продукти, які у магазинах тільки по блату можна було купити. Він справно за них брав з дому гроші й казав, що не варто робити проблему з того, якщо за це йому доведеться «декого» вщипнути за сідницю.

— Треба буде розпитати Якова про походеньки твого чоловіка. Також, мабуть, має якийсь прізвисько.

Чи хотіла б Марія знати правду про свого чоловіка? Давно знала, але змирилася і намагалася не зважати на його зраду. Влаштувати чоловікові скандал? При дефіциті чоловіків після війни інші підберуть й будуть раді хоч кривому чи сліпому. Тож не дивувалася, що на військових із солідною платнею самотні жінки «полюють» і зваблюють їх. Змушена була терпіти й радила так чинити й подрузі.